

Wpływ prezydenta Václava Havla na czechosłowacki i czeski porządek prawny w latach 1989–2003

WOJCIECH ŚWIĘCH

Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego, Wydział Prawa, Administracji i Stosunków Międzynarodowych
e-mail: wojtek_swiech(at)o2.pl

Słowa kluczowe Václav Havel, państwo prawa, porządek konstytucyjny, proces legislacyjny

Abstrakt Głównym celem artykułu jest przedstawienie poglądów Václava Havla (1936–2011) w zakresie prawa oraz naczelnych zasad demokratycznego państwa prawa. Havel był krytyczny wobec systemu prawnego obowiązującego w Czechosłowacji w latach 1948–1989. Po Aksamitnej Rewolucji był dysydentem znalazł się w nowej roli. Jako prezydent kraju stał na straży zachowania naczelnych zasad demokratycznego państwa prawa. Dążył także do tego, aby prawo było zrozumiałe i przejrzyste dla każdego obywatela.

The influence of president Václav Havel on the Czechoslovak and Czech legal order in the years 1989–2003

Keywords Václav Havel, state of law, constitutional order, the legislative process

Abstract The main purpose of this article is to present the views of Václav Havel (1936–2011) in the field of law and main principles of the democratic state. Havel was critical of the legal system in Czechoslovakia in the years 1948–1989. After the Velvet Revolution, the former dissident found himself in a new role. As president of the country had become the guardian of maintenance of the supreme principles of the democratic state. He also aimed at ensuring that the law was comprehensible and clear for every citizen.

Wprowadzenie

Václav Havel (1936–2011) jako dysydent zetknął się z sądownictwem Czechosłowackiej Republiki Socjalistycznej. Był nieprzejednanym krytykiem rzeczywistości w państwie rządzonym przez partię komunistyczną. Walczył z systemem, w którym nagminnie nie przestrzegano norm prawnych, nawet tych zawartych w ustawie zasadniczej. Czechosłowacki ustrój nie miał wiele wspólnego z praworządnością, czego zresztą doświadczył szczególnie Havel, który spędził kilka lat w więzieniu. Wywarło to bez wątpienia wpływ na jego poglądy dotyczące prawa

i naczelnych zasad demokratycznego państwa prawa. Havel uważał, że prawo jest dla ludzi, powinno służyć przede wszystkim im, zatem nie może być bezmyślnie tworzone, a następnie bezkrytycznie stosowane. Podkreślał również, że przepisy prawne trzeba tworzyć w zrozumiałym języku. Warto więc ocenić, czy Havel jako prezydent Czechosłowacji, a następnie Republiki Czeskiej wywarł wpływ na sposób pojmowania oraz tworzenia prawa.

Dysydent w nowej roli

W listopadzie 1989 roku tysiące demonstrantów zapełniło praski plac Waclawa, żądając ustąpienia komunistycznych władz Czechosłowacji. Powołano wtedy do życia Forum Obywatelskie (OF), które tworzyli opozycjoniści, działający wcześniej m.in. w Karcie 77 i Komitecie Obrony niesprawiedliwie prześladowanych (VONS). Założyciele ruchu nie wybrali przewodniczącego, ale od samego początku było jasne, że nieformalnym ich liderem będzie Václav Havel (Simmons, 1993, s. 177–178), który zapewniał wcześniej wiele razy, iż nie zamierza być politykiem. Jak twierdzi jednak czeski historyk Jiří Suk, Havel nie chciał zadowolić się jedynie rolą mediatora i komentatora (Suk, 2013, s. 290).

Pod presją społeczeństwa do dymisji podał się dotychczasowy rząd i prezydent, a komunistyczny parlament na głowę państwa wybrał pod koniec grudnia Václava Havla, który do tej pory uznawał politykę za „teatr absurdu” (Bankowicz, 2014, s. 40). Po demokratycznych wyborach, Zgromadzenie Federalne w lipcu 1990 roku wybrało ponownie byłego dysydenta na głowę czzechosłowackiego państwa. Havel pełniąc funkcję prezydenta, uzyskał realny wpływ na budowanie demokratycznego państwa prawa. Warto więc ocenić jego rolę w kształtowaniu nowej rzeczywistości i udział w tworzeniu prawa.

Havel chciał jak najszybciej zerwać z komunistycznym ustrojem. Swoją misję rozpoczął od inicjatywy zmiany nazwy wspólnego kraju Czechów i Słowaków. W trakcie swojego wystąpienia przed Zgromadzeniem Federalnym w styczniu 1990 roku stwierdził, że demokratyczne państwo nie ma prawa interpretować czy nawet komentować swojego własnego bytu w duchu jakiegokolwiek politycznej doktryny. Z tego powodu Havel pragnął, aby krajowi nadano nazwę Republika Czechosłowacka bez przymiotnika nawiązującego do ideologii czy ustroju (Havel, 1990). Były dysydent był przekonany, że jego inicjatywa spotka się ze zrozumieniem, a głosowanie w tej sprawie będzie czystą formalnością. Swoim prezydenckim projektem ustawy konstytucyjnej wywołał jednak spór pomiędzy Czechami i Słowakami, który po kilku miesiącach zakończył się przyjęciem ustawy, zmieniającej nazwę państwa na Czeska i Słowacka Republika Federacyjna.

Havel po objęciu funkcji prezydenta wysuwał również propozycje zmierzające do powołania sądu konstytucyjnego oraz umożliwienie bezpośredniego wyrażania opinii przez obywateli w sprawach zasadniczych dla kraju. Wyrażał też zdanie, że powinny być wzmocnione uprawnienia głowy państwa. Dążył ponadto do odpowiedniego uregulowania kwestii stanu wyjątkowego. Podkreślał przy tym, że nie jest jego zamiarem wzmocnienie osobistej władzy prezydenta. Zapewniał, iż w swoim postępowaniu kieruje się przede wszystkim troską o zapewnienie

właściwych gwarancji dla funkcjonowania demokracji (ČTK, 1991). W wymiarze politycznym (mierzoną skutecznością) można stwierdzić, że Havel nie zaliczał się do kluczowych postaci w państwie. Zdaniem Ernesta Valko jednak, byłego prezesa Sądu Konstytucyjnego Czeskiej i Słowackiej Republiki Federacyjnej, Václav Havel swoją osobowością mimo wszystko wywarł wyraźny wpływ na budowanie systemu prawa, w szczególności w zakresie transformacji totalitarnego systemu prawa w demokratyczny porządek prawny (Valko, 2003, s. XIII). Jak stwierdził Valko, Havel w okresie pełnienia funkcji prezydenta Czechosłowacji w latach 1989–1992 często wykorzystywał swoją inicjatywę ustawodawczą. Paradoksalnie w tym czasie były jeszcze widoczne pozostałości socjalistycznego pojmowania prawa, jednak prezydent starał się wykorzystywać swoje kompetencje w interesie kraju, aby powstały podwaliny pod demokratyczny porządek prawny. Jest kwestią bezsporną, że nie zawsze udawało mu się przeforsować własną wizję systemu prawnego. Musiał stawiać opór partyjnym centralom, jednak z całą pewnością m.in. dzięki jego wysiłkom za czasów pełnienia funkcji prezydenta federacyjnego państwa, zdołano zbliżyć system prawny kraju do obowiązujących w demokracjach Europy Zachodniej (Valko, 2003, s. XIII).

Havel dążył do zachowania wspólnego państwa Czechów i Słowaków, choć zdawał sobie sprawę z poziomu napięcia między czeskimi i słowackimi politykami. Z tego powodu w grudniu 1990 roku w trakcie wystąpienia przed Zgromadzeniem Federalnym zwrócił uwagę na grożące niebezpieczeństwa związane z aktualną sytuacją w kraju. Jego zdaniem prawnopaństwowemu kryzysowi mogłoby zapobiec szybkie powołanie Sądu Konstytucyjnego, który rozstrzygałby pojawiające się spory (Havel, 1992, s. 57). Jak zauważa Pavel Rychetský, czeski prawnik, to właśnie Václav Havel jako czeskosłowacki prezydent wykorzystał w 1991 roku przysługującą mu inicjatywę do przedstawienia Zgromadzeniu Federalnemu projektu ustawy o powołaniu Sądu Konstytucyjnego Czeskiej i Słowackiej Republiki Federacyjnej. Havel bez wątpienia pomógł swoim autorytetem w ustanowieniu organu kontroli konstytucyjności prawa we wspólnym państwie Czechów i Słowaków (Rychetský, 2011).

Pod koniec 1990 roku prezydent zwrócił także uwagę na to, że warto byłoby wykorzystać instytucję referendum, dzięki czemu możliwe stałoby się poznanie rzeczywistej woli obywateli, szczególnie gdy osiągnięcie porozumienia w inny sposób byłoby niewykonalne (Havel, 1992, s. 57). Głowa państwa w kolejnym roku zdołała przeforsować w Zgromadzeniu Federalnym ustawę o referendum. Obywatele w głosowaniu powszechnym mieli decydować o kwestiach prawnopaństwowych związanych z federacją. Prezydent nie był jednak w stanie samodzielnie rozpisać referendum, ponieważ był zależny od inicjatywy Zgromadzenia Federalnego albo Rady Narodowej w jednej z republik (Rychlík, 1998, s. 324–325). W efekcie, jak twierdzi Jan Rychlík (1998), historyk Uniwersytetu Karola w Pradze, cała ustawa o referendum okazała się „dzieckiem martwo urodzonym” (Rychlík, 1998, s. 325). Prezydent zdał sobie co prawda sprawę, że jest to „bubel prawny”, ale nie zdołał już przekonać parlamentu do nowelizacji ustawy (Rychlík, 1998, s. 326). Można to uznać za jedną z największych porażek Václava Havla. W kwestii przyszłości państwa czesko-słowackiego ostateczną decyzję podjęli inni politycy – Václav Klaus oraz

Vladimír Mečiar, choć rozpad federacji został formalnie potwierdzony uchwałą Zgromadzenia Federalnego w dniu 25 listopada 1992 roku (Czyżniewski, 2010).

Václav Havel – obywatel Czech

Sytuacja Václava Havla zmieniła się po 1992 roku, kiedy to został pierwszym prezydentem Republiki Czeskiej i pełnił tę funkcję przez dwie kadencje. Konstytucja nowego państwa nie dawała jednak Havlowi inicjatywy ustawodawczej. Głowa państwa zyskała natomiast inne instrumenty prawne, dzięki którym Havel miał możliwość wpływania na proces legislacyjny. Prezydent otrzymał prawo zwrócenia parlamentowi uchwalonej ustawy – z wyjątkiem ustawy konstytucyjnej (Biblioteka Sejmowa) – albo przedłożenia propozycji uchylenia ustawy bądź jej określonych zapisów (Valko, 2003, s. XIV). Havel, mimo że był laikiem w zakresie prawa, próbował zawsze „wyczuć” ducha ustawy. Zdaniem Ernesta Valko poprzez weto zawieszające oraz kontrolę abstrakcyjną prezydent skutecznie wpływał na czeski porządek prawny (Valko, 2003, s. XIV). Należy pamiętać, że każde weto wymagało od głowy państwa pisemnego uzasadnienia. Dla Havla była to niepowtarzalna okazja do tego, aby wyrażać własną opinię nie tylko w kwestii procesu legislacyjnego. Były działacz antykomunistyczny często też przedstawiał swoje wątpliwości w szerszym kontekście społeczno-politycznym (Havlík, Hrubeš, Pecina, 2014, s. 441).

Havel był niejednokrotnie krytykowany za swoją działalność. Uzasadniając swoje decyzje, często argumentował, że przepisy prawa są niejasne, a ustawa źle napisana. W czasie pełnienia funkcji prezydenta Republiki Czeskiej w latach 1993–2003, skorzystał 27 razy z przysługującego mu prawa weta (Prezydent Czeskiej Republiki), tj. zwrócenia parlamentowi uchwalonej ustawy. W pierwszej (1992–1996) i drugiej (1996–1998) kadencji Izby Poselskiej Republiki Czeskiej Havel nie korzystał często z prawa weta. W tym czasie posłowie niekiedy nie zdołali ponownie uchwalić ustaw wymaganą większością kwalifikowaną. W trzeciej kadencji (1998–2002) izby niższej czeskiego parlamentu, prezydent zwrócił więcej ustaw niż w dwóch poprzednich okresach. W tym czasie nie ukrywał swojego rozgoryczenia polityką: „Z pewną bezczelnością celowo proponuje się pewne rzeczy, które są sprzeczne z duchem ustawy zasadniczej i intencją ustawodawcy, więc jeśli mam je rozpatrywać w zgodzie z własnym sumieniem, to muszę być im przeciwny” (Havel, za: Kopecký, 2001). W latach 1998–2002 niemal zawsze posłowie odrzucali weto głowy państwa. Nie udało im się to w przypadku ustawy o małych przedsiębiorcach, gdyż Havel zwrócił akt prawny do parlamentu, kiedy posłowie nie mogli się już nim zająć z powodu końca kadencji. Jak podkreślają Brigita Chrastilová oraz Petr Mikeš, Havel niejednokrotnie wytykał parlamentowi rażące uchybienia w procedurze ustawodawczej. Troszczył się w ten sposób o zachowanie podstawowych zasad tworzenia prawa (Chrastilová, Mikeš, 2003, s. 121).

Pod koniec 1991 roku parlament Czechosłowacji przyjął ustawę lustracyjną, a prezydent Havel ją podpisał. Miała ona obowiązywać przez pięć lat, tj. do 31 grudnia 1996 roku (zob. Bukalska, Sadowski, Eberhardt, 2009). W 1995 roku Izba Poselska zdecydowała się jednak na przedłużenie jej obowiązywania o kolejne cztery lata (do 31.12.2000 r.). Havel próbował jednak sprzeciwić się takiemu rozwiązaniu. Uważał bowiem, że uchwalona na początku lat 90.

ubiegłego wieku ustawa winna obowiązywać tylko w „rewolucyjnej fazie” (Kosař, 2009, s. 234). Miała ona zatem charakter nadzwyczajny, tymczasowy i ograniczać się wyłącznie do okresu przejściowego, w którym przyjęto by prawo trwale rozwiązujące kwestie warunków obsadzenia określonych stanowisk w państwie. Prezydent podkreślił także, że w tej sytuacji należałoby pamiętać o zasadach przyjętych w demokratycznych systemach prawnych. Według niego „nierewolucyjna” ustawa winna precyzyjnie oraz jednoznacznie zdefiniować, co należy rozumieć przez „obywatelską nieskazitelną i rzetelną” (Havel, 1995a). Jedynie wówczas jest możliwe odrzucenie zasady zbiorowej odpowiedzialności, co stoi przecież w sprzeczności z demokratycznym państwem prawa (Kosař, 2009, s. 234). W opinii głowy państwa przedłużanie obowiązywania radykalnego ustawodawstwa w zakresie lustracji stanowiło „zupełnie niezrozumiały wyraz braku zaufania do własnej zdolności do tworzenia normalnego porządku prawnego” (Havel, 1995a). Pomimo jednak użytych przez byłego dysydenta argumentów, posłowie odrzucili weto prezydenta i nowelizacja ustawy weszła w życie. Sprawa powróciła w 2000 roku. Havel ponownie wyraził wtedy zdanie, że ustawę lustracyjną powinien zastąpić akt prawny o służbie państwowej, określający dokładne kryteria wymagane przy zatrudnianiu ludzi do pracy w administracji, przede wszystkim na wysokie stanowiska. Także i tym razem posłowie odrzucili weto Havla kwalifikowaną większością głosów (Prezydent Czeskiej Republiki).

Václav Havel musiał również czuwać nad przestrzeganiem podstawowych zasad tworzenia prawa. W 1997 roku prezydent zawetował ustawę o gospodarce wodnej, gdyż została ona rozciągnięta na stosunki prawne ukształtowane jeszcze w poprzednim systemie państwowym.. Prezydentowi nie pozostało zatem nic innego, jak stwierdzić, że doszło do naruszenia zakazu działania prawa wstecz (Havlík, Hrubeš, Pecina, 2014, s. 449). Posłowie nie zdołali wówczas przełamać prezydenckiego weta (Prezydent Czeskiej Republiki).

Prezydent dbał również o przestrzeganie innych podstawowych zasad prawnych i obowiązującej hierarchii aktów prawnych. Według niego w demokratycznym państwie prawa musiała mieć zastosowanie zasada przyzwoitej legislacji, której fundamentem jest bezspornie prymat Konstytucji. Havel jako głowa państwa zajmował nieprzejednane stanowisko – najwyższym prawem w Republice Czeskiej jest ustawa zasadnicza. Zatem w opinii prezydenta wszystkie inne akty prawne muszą być z nią zgodne (Havlík, Hrubeš, Pecina, 2014, s. 447). Dał temu wyraz, wetując w 2000 roku ustawę o zmianie ustawy o Narodowym Banku Czech i Najwyższym Urzędzie Kontroli. Jak stwierdził Havel, niektóre zapisy ustawy w sposób nieuzasadniony i sprzeczny z Konstytucją naruszyły autonomię banku centralnego. Wyraził przekonanie, że zasada niezależności Narodowego Banku Czech (ČNB) w zakresie stosowania instrumentów ekonomicznych, w celu ochrony waluty i jej stabilności przed możliwymi wpływami politycznymi i ingerencjami, jest słuszna. Do tej pory funkcjonowała ona w czeskim systemie prawnym, jednak ustawa z 2000 roku wprowadziła zapis, że ČNB będzie mógł określić cel inflacyjny i reżim kursu czeskiej waluty do walut obcych w porozumieniu z rządem. Tego rodzaju współdziałanie władzy wykonawczej z bankiem centralnym byłoby zdaniem Havla niebezpiecznym rozwiązaniem. Byłoby to bowiem zaprzeczeniem idei autonomii Narodowego Banku Czech i w rzeczywistości ograniczeniem jego uprawnień decyzyjnych (Prezydent Czeskiej Republiki). Havel z całą

stanowczością zwrócił uwagę na to, że zgodnie z art. 98 ust. 1 Konstytucji, głównym celem działalności Narodowego Banku Czech jest troska o stabilność pieniądza. Tymczasem Izba Poselska przyjęła ustawę, która na bank centralny nałożyła obowiązek dbania przede wszystkim o stabilność cen. Havel stwierdził jednak, że stabilność pieniądza, a stabilność cen to dwie zupełnie odmienne kategorie ekonomiczne, których w żadnym wypadku nie można traktować zamiennie (Prezydent Czeskiej Republiki). Ponadto, prezydenta zaniepokoił zapis ustawy, przewidujący mianowanie członków Rady Bankowej Narodowego Banku Czech na wniosek rządu. Kompetencje w tym zakresie, zgodnie z art. 62 lit. k Konstytucji, należały bowiem do prezydenta. Havel podkreślił, że celem aktu prawnego uchwalonego przez Izbę Poselską było m.in. dostosowanie czeskiego ustawodawstwa do prawa wspólnotowego. Nie można było jednak tego osiągnąć, łamiąc podstawową zasadę hierarchii aktów prawnych obowiązujących w demokratycznym państwie. Argumentacja przedstawiona przez Havla nie przekonała posłów, którzy odrzucili jego weto. Prezydent nie dał jednak za wygraną i skierował wniosek do Sądu Konstytucyjnego, a ten stwierdził, że ograniczenie uprawnień prezydenta w zakresie powoływania członków Rady Bankowej Narodowego Banku Czech było niezgodne z ustawą zasadniczą. Ponadto orzekł, że główny cel działalności banku centralnego określony w akcie prawnym uchwalonym przez izbę niższą parlamentu w 2000 roku nie może być sprzeczny z tym wskazanym w Konstytucji (Havel, 2000a). Ostatecznie zasadniczym zadaniem ČNB stało się dbanie o stabilność cen. Ta reguła została przyjęta ustawą konstytucyjną z 27 listopada 2001 roku, zmieniającej brzmienie art. 98 ust. 1 Konstytucji (Kruk-Jarosz), co Havel mógł niewątpliwie uznać za swoje zwycięstwo.

Wiele emocji wywołał także spór o ustawę w sprawie obwodnicy Pilzna. Prezydent nie miał wątpliwości, że u podstaw uchwalenia tego aktu prawnego leżały dobre intencje. Zdawał sobie bowiem sprawę, że ustawa miała pomóc mieszkańcom miasta, którzy od wielu lat zmagali się z problemami związanymi z transportem samochodowym. Havel nie ukrywał, że chciałby, ażeby sytuacja ta została szybko rozwiązana. W jego opinii jednak przygotowanie specjalnej ustawy dla Pilzna nie było trafione i stosowne. Jak stwierdził wszak Havel, problem budowy obwodnicy Pilzna, trwający od ponad 10 lat, nie tkwił wyłącznie w pracy konkretnych osób. Jego zdaniem była to raczej kwestia wadliwego ustawodawstwa. Z tego powodu ustawodawca winien dołożyć wszelkich starań, aby przygotować prawo, które miałyby zastosowanie nie tylko do jednego konkretnego przypadku, ale również do innych podobnych sytuacji (Prezydent Czeskiej Republiki).

Według Havla jednak najpoważniejszą konsekwencją uchwalenia tej ustawy było to, że miałyby ona zastosowanie do już rozpoczętych i jeszcze niezakończonych postępowań administracyjnych, które prowadzono zgodnie z obowiązującymi dotychczas przepisami prawa. Głowa państwa obawiała się, że doszłoby wówczas do naruszenia prawa lub prawnie chronionych interesów obywateli. Stałoby to w sprzeczności z zasadą bezpieczeństwa prawnego oraz pewności prawa. Tymczasem w demokratycznym państwie prawa organy powinny dążyć przeciwko do pogłębienia zaufania stron, biorących udział w postępowaniu (Havlík, Hrubeš, Pecina, 2014, s. 449). Prezydenckie weto wywołało ostrą reakcję ówczesnego przewodniczącego Izby Poselskiej Republiki Czeskiej, Václava Klause, który stwierdził, że postępowanie Havla jest „dep-taniem podstawowych zasad demokracji parlamentarnej” (za: Kopecký, 2001). W przypadku

ustawy o obwodnicy Pilzna prezydent poniósł porażkę, gdyż posłowie zdołali odrzucić jego weto kwalifikowaną liczbą głosów.

Pod koniec trzeciej kadencji (1998–2002) izby niższej czeskiego parlamentu Havel miał też ogromne zastrzeżenia do nowelizacji ustawy o małych przedsiębiorcach. Zwrócił uwagę na to, że od 1991 roku byłyby to aż 56 poprawka wspomnianego aktu prawnego. Ponadto podkreślił, że w pierwszej połowie 2002 roku przyjęto już cztery nowelizacje, które w dużej części wprowadzały zmiany w przepisach już wcześniej nowelizowanych. Havel wyraził opinię, że projektodawcy mają mglistą koncepcję regulacji dotyczących małych przedsiębiorców. W opinii prezydenta w demokratycznym państwie prawa powinna obowiązywać zasada przynajmniej minimalnej stabilności porządku prawnego. Tworzone prawo winno być zatem na tyle dobre, ażeby nie było konieczne jego nieustanne nowelizowanie. Jednocześnie zwrócił uwagę na to, że niestabilność prawa w zakresie działalności gospodarczej ma bezpośredni wpływ na sytuację ekonomiczną kraju. Ponadto jego zdaniem praktyka legislacyjna nie powinna prowadzić do nieładu w porządku prawnym, a jej skutkiem nie może być brak zrozumienia prawa. Havel nadmienił także, że ustawa dotyczy działalności drobnych przedsiębiorców, którzy będą musieli ponosić dodatkowe koszty związane z koniecznością korzystania z profesjonalnej pomocy prawnej (Prezydent Czeskiej Republiki). W przypadku tej ustawy weto prezydenckie nie zostało odrzucone, gdyż z powodu końca kadencji posłowie nie mogli się nim zająć (Chrastilová, Mikeš, 2003, s. 121). W sytuacji, kiedy Izba Poselska Republiki Czeskiej, pomimo sprzeciwu głowy państwa, zdołała ponownie przyjąć ustawę, Havel próbował ją jeszcze uchylić, składając wniosek do Sądu Konstytucyjnego. Starał się wtedy zrozumiałym językiem przedstawić swoje argumenty. Według Ernesta Valko, postulaty pierwszego prezydenta Republiki Czeskiej znalazły w pewnym stopniu odzwierciedlenie w doktrynie Sądu Konstytucyjnego, który był mniej podatny na polityczne wpływy niż parlament (Valko, 2003, s. XIV).

W 1995 roku prezydent skierował do Sądu Konstytucyjnego wniosek o uchylenie § 34 ustawy o wykonywaniu zawodu autoryzowanego architekta, inżyniera i technika budownictwa. Havel zwrócił bowiem uwagę na to, że ustawodawca w zaskarżonym przepisie wskazał dwa różne reżimy uznawania kwalifikacji jednego zawodu, choć nie było ku temu żadnych racjonalnych i obiektywnych powodów. W uzasadnieniu do tego aktu prawnego wspomniano ponadto, że problematyka ta będzie wyjaśniona przy okazji nowelizacji ustawy o prawie budowlanym. Havel stwierdził, że taka sytuacja jest niedopuszczalna, gdyż twórca ustawy nie może się odwoływać do tego, co w przyszłości uchwali bądź czego nie uchwali parlament. W związku z powyższym w opinii prezydenta zaskarżony przepis stał w sprzeczności z podstawową zasadą demokratycznego państwa prawa, opartego na poszanowaniu praw i wolności człowieka oraz obywatela. Jednocześnie zwrócił uwagę na to, że obywatel winien mieć poczucie pewności i bezpieczeństwa porządku prawnego (Havel, 1995), jednak Sąd Konstytucyjny nie podzielił jego zdania.

Nie zniechęciło to Havla, który w kolejnych latach często dokonywał abstrakcyjnej kontroli ustaw. Dzięki temu miał okazję do prezentowania swoich poglądów w zakresie prawa. Był działacz antykomunistyczny w 2000 roku przedłożył w Sądzie Konstytucyjnym wniosek o uchylenie niektórych zapisów ustawy o partiach politycznych oraz ustawy o wyborach do parlamentu.

Zdaniem Havla jedną z podstawowych zasad właściwego funkcjonowania demokratycznego państwa prawa jest system polityczny oparty m.in. na wolnej konkurencji partii politycznych. W związku z powyższym żadne ze stronnictw nie powinno być dyskryminowane lub mieć uprzywilejowaną pozycję w stosunku do innych organizacji politycznych (Havel, 2000). W opinii prezydenta nowelizacje ustaw dotyczących warunków oraz struktury finansowania partii politycznych (np. wyższych dotacji do każdego uzyskanego mandatu) naruszają zasadę równości szans rywalizacji w wyborach. Havel podniósł również argument, że zgodnie z art. 20 Karty Podstawowych Praw i Wolności Republiki Czeskiej partie oraz ruchy polityczne są niezależne od państwa. Tymczasem przyjęte rozwiązania zdaniem prezydenta sprawiły, że organizacje polityczne stały się związane w większym stopniu z państwem niż obywatelami i w konsekwencji straciły motywację do tego, aby przekonywać nawet własnych członków oraz sympatyków do przygotowanego przez siebie programu (Havel, 2000). Sąd Konstytucyjny, biorąc pod uwagę zastrzeżenia Havla, nakazał wprowadzenie zmian w dotychczas obowiązującym ustawodawstwie (Sąd Konstytucyjny Republiki Czeskiej, 2001).

Havel miał również poważne zastrzeżenia do ustawy o sądach, sędziach, asesorach oraz administracji sądowej z 2002 roku. Powoływała ona Akademię Sądowniczą Republiki Czeskiej, jednak zdaniem prezydenta, zgodnie z obowiązującymi przepisami, kształceniem sędziów dokładnie w tym samym zakresie i na identycznych warunkach mógłby się zająć Sąd Najwyższy. Tymczasem do życia powołano Akademię, będącą w rzeczywistości jednostką administracji państwowej, na której działanie ogromny wpływ miał minister sprawiedliwości, a więc przedstawiciel władzy wykonawczej. W jego rękach znalazły się bardzo szerokie kompetencje, tj. powoływanie dyrektora szkoły, Rady Akademii (odpowiedzialnej za program nauczania, zatrudnianie kadry nauczycielskiej) oraz mianowanie na wniosek dyrektora nauczycieli. Ponadto ministerstwo sprawiedliwości uzyskało prawo do nadawania statutu Akademii oraz nadzorowania działalności szkoły (Havel, 2002).

Havel zwrócił uwagę, że zgodnie z art. 1 Konstytucji Republika Czeska jest demokratycznym państwem prawa, opartym na poszanowaniu praw i wolności człowieka oraz obywatela (Biblioteka Sejmowa). Prezydent wyraził przekonanie, że z demokratycznym państwem prawa nierozzerwalnie jest związana zasada podziału władzy. Należy zatem odpowiednio zadbać o niezawisłość sędziów i niezależność sądów. Havel wierzył, że egzekutywa nie powinna mieć jakiegokolwiek wpływu na władzę sądowniczą. Niezależność sądów nie przejawia się bowiem tylko brakiem wpływu na nie w momencie orzekania. Były działacz antykomunistyczny przypomniał jednocześnie, że sędzia powinien być profesjonalnie przygotowany do pełnienia swojej funkcji, a więc jest zobowiązany nieustannie podnosić kwalifikacje zawodowe. To od sędziego powinno jednak zależeć, w jaki sposób to osiągnie. Havel podkreślał bowiem, że nie jest dobrym rozwiązaniem, ażeby funkcjonariusz publiczny uprawniony do orzekania, obligatoryjnie uczęszczał na szkolenia do instytucji, na której program nauczania bezpośrednio lub choćby pośrednio wpływa władza wykonawcza. W opinii Havla nie da się bowiem tego pogodzić z zasadą podziału władzy. Z drugiej strony zaniedbuje się Sąd Najwyższy, który biorąc pod uwagę sytuację kadrową,

budżetową oraz techniczną, nie byłby w stanie realnie wziąć na siebie odpowiedzialności za ustawiczne kształcenie funkcjonariuszy publicznych uprawnionych do orzekania. Havel zwrócił ponadto uwagę, że w ten sposób sędziowie w trakcie zajmowania swojego stanowiska znajdują się faktycznie pod stałą kontrolą władzy wykonawczej (Havel, 2002). Jednocześnie stwierdził, że sędziowie bezspornie powinni otrzymać możliwość podnoszenia kwalifikacji i w tej kwestii zgadza się z Ministerstwem Sprawiedliwości. Nie jest jednak wskazane, aby obowiązkowe szkolenia dla sędziów odbywały się okresowo wyłącznie w jednej instytucji. W państwie respektującym zasadę podziału władzy musi istnieć właściwy system hamulców oraz przeciwwag, o czym zdaniem Havla zapomniano przyjmując wspomniane rozwiązania prawne. Egzekutywa uzyskała bowiem ogromny wpływ na sądownictwo. Władza wykonawcza, jak przewiduje to Konstytucja, winna zabezpieczyć środki niezbędne do właściwego działania wymiaru sprawiedliwości. Według Havla przyjęta ustawa naruszyła zasadę podziału oraz równowagi pomiędzy poszczególnymi rodzajami władzy w państwie. Zwiększenie wpływów władzy wykonawczej, zdaniem byłego dysydenta, stwarzało zawsze zagrożenie dla judykatury, która przecież stanowi jeden z filarów demokratycznego państwa prawa. Sąd Konstytucyjny podzielił wątpliwości wskazane przez prezydenta Republiki Czeskiej (Havel, 2002).

W 2002 roku Havel miał również zastrzeżenia do ustawy regulującej kwestie rodziny kontraktowej, podejmującej się czasowo pieczy nad dzieckiem. Havel wyraził opinię, że akt prawny narusza podstawowe zasady demokratycznego państwa prawa, opartego przecież na poszanowaniu praw i wolności człowieka oraz obywatela. We wniosku do Sądu Konstytucyjnego prezydent podkreślił, że w ustawie nie znalazła się nawet ostra definicja rodziny kontraktowej. Havel podkreślił, że ustawodawca używa „mglistych” pojęć, czyli „w uzasadnionych przypadkach”, „jeżeli wymaga tego interes dziecka”, których nie da się wyjaśnić używając powszechnie przyjętych metod interpretacyjnych, co jest naruszeniem postulatu pewności prawa, a w konsekwencji zasady praworządności. Nie wskazano także praw oraz obowiązków dziecka, jak i jego biologicznych rodziców. Zauważył ponadto, że zgodnie z zapisami ustawy, to zakład poprawczy sam może wybrać rodzinę zastępczą, a następnie zawrzeć z nią umowę. Havel stwierdził, że dzieć się tak może bez wystarczającej kontroli ze strony sądu, co stanowi naruszenie zasady ochrony praw podstawowych oraz swobód dzieci (Havel, 2002a). Przypomniał ponadto, że zgodnie z Konstytucją Republiki Czeskiej, ministerstwa mogą wyłącznie na podstawie i w granicach ustawy wydawać przepisy prawne, jeżeli zostaną do tego przez ustawę upoważnione. Zapisy wspomnianego aktu prawnego, według Havla, wykaczały jednak poza granicę ustanowioną przez inne ustawy. W związku z powyższym Havel miał obawy, że stosowanie takiego prawa nie będzie korzystne dla dzieci. Z tego powodu zwrócił się on do Sądu Konstytucyjnego z wnioskiem o uchylenie niektórych przepisów ustawy (Havel, 2002). Sąd Konstytucyjny po prawie dwóch latach orzekł, że zastrzeżenia Havla do aktu prawnego są uzasadnione (Sąd Konstytucyjny Republiki Czeskiej, 2004) i parlament w 2005 roku musiał uchwalić nowelizację do wspomnianej ustawy.

Podsumowanie

Václav Havel głosił, że prawo jest dla ludzi i powinno uwzględniać podstawowe zasady demokratycznego państwa prawa, ale również wartości moralne. Jako prezydent Czechosłowacji dążył do zachowania wspólnego państwa Czechów i Słowaków. Dzięki jego staraniom m.in. powołano do życia Sąd Konstytucyjny Czeskiej i Słowackiej Republiki Federacyjnej. Uchwalono również ustawę o referendum. Nie zapobiegło to jednak rozpadowi kraju, choć większość obywateli opowiadała się za jego zachowaniem. Można powiedzieć, że Havel nie zdołał wówczas przeforsować swojej wizji państwa.

W 1993 roku były działacz antykomunistyczny został pierwszym prezydentem Republiki Czeskiej. Wydawało się wtedy, że jako głowa państwa nie miał zbyt mocnej pozycji, jednak mimo braku odpowiedniego wykształcenia, potrafił w efektywny sposób wykorzystać instrumenty kontroli prawa, które dała mu ustawa zasadnicza. Jeżeli nawet jego weta były dosyć często odrzucane przez parlament, to uzyskał możliwość głoszenia swoich poglądów na temat porządku prawnego w demokratycznym państwie. Havel zawsze starał się przedstawiać swoje wątpliwości prawne w sposób przejrzysty, co widać nawet we wnioskach do Sądu Konstytucyjnego Republiki Czeskiej. Przywiązywał przy tym ogromną wagę do języka, którym się posługiwał, zależało mu bowiem, aby poruszana przez niego tematyka miała merytoryczną wartość, ale była także zrozumiała dla obywateli. Havel wywarł wpływ na proces legislacyjny, być może nie w takim stopniu jakby sam tego oczekiwał, ale na pewno w większym stopniu niż się po nim tego spodziewano. Havel był laikiem w zakresie prawa, lecz niejednokrotnie zauważał rażące błędy w procesie legislacyjnym.

Bibliografia

- Bankowicz, M. (2014). Václav Havel: niepolityczny polityk. *Poznańskie Studia Slawistyczne*, 6, 33–47.
- Biblioteka Sejmowa. *Konstytucja Republiki Czeskiej*. Pobrano z: <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/czechy-a.html> (22.05.2016).
- Bukalska, P., Sadowski, R., Eberhardt, A. (red.) (2009). *Lustracja w krajach Europy Środkowej i państwach bałtyckich*. Warszawa: Ośrodek Studiów Wschodnich im. Marka Karpia. Pobrano z: http://www.osw.waw.pl/sites/default/files/raport_lustracja09.pdf (26.05.2016).
- Chrastilová, B., Mikeš, P. (2003). *Prezident republiky Václav Havel a jeho vliv na československý a český právní řád*. Praha: ASPI Publishing.
- ČTK (1991). *Rozhovor prezidenta České a Slovenské Federativní Republiky Václava Havla pro slovenské novináře. V.Havel poskytl rozhovor novinářům*, 30 stycznia. Pobrano z: https://archive.vaclavhavel-library.org/Functions/download_binary.php?id=153247 (2.12.2016).
- Czyżniewski, M. (2010). *Powstanie i tradycje państwowe Republiki Czeskiej*. Pobrano z: <https://repozytorium.umk.pl/bitstream/handle/item/279/byd503.pdf?sequence=4> (21.05.2016).
- Havel, V. (1990). *Projev prezidenta ČSSR Václava Havla ve Federálním shromáždění*, 23 stycznia. Pobrano z: https://archive.vaclavhavel-library.org/Functions/download_binary.php?id=124179 (2.12.2016).
- Havel, V. (1992). *Vážení občané, (Projevy červenec 1990 – červenec 1992)*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Havel, V. (1995). *Podání prezidenta republiky Ústavnímu soudu*, 20 stycznia. Pobrano z: http://archive.vaclavhavel-library.org/Functions/download_binary.php?id=145734 (14.11.2015).

- Havel, V. (1995a). Proč jsem vrátil lustraci zákon. *Mladá fronta Dnes*, 7 października. Pobrano z: http://archive.vaclavhavel-library.org/Functions/download_binary.php?id=124671 (14.11.2015).
- Havel, V. (2000). *Podání prezidenta republiky Ústavnímu soudu*, 2 marca. Pobrano z: http://archive.vaclavhavel-library.org/Functions/download_binary.php?id=145718 (14.11.2015).
- Havel, V. (2000a). *Podání prezidenta republiky Ústavnímu soudu*, 22 grudnia. Pobrano z: http://archive.vaclavhavel-library.org/Functions/download_binary.php?id=145714 (27.05.2016).
- Havel, V. (2002). *Podání prezidenta republiky Ústavnímu soudu*, 1 marca. Pobrano z: http://archive.vaclavhavel-library.org/Functions/download_binary.php?id=145710 (14.11.2015).
- Havel, V. (2002a). *Podání prezidenta republiky Ústavnímu soudu*, 4 września. Pobrano z: http://archive.vaclavhavel-library.org/Functions/download_binary.php?id=145706 (14.11.2015).
- Havlík, V., Hrubeš, M., Pecina M. (2014). For Rule of Law, Political Plurality, and a Just Society: Use of the Legislative Veto by President Václav Havel. *East European Politics and Societies and Cultures*, 2, 440–460.
- Kopecký, J. (2001). Klaus: Havel vetem šlape po demokracii. *Hospodářské noviny*, 19 kwietnia. Pobrano z: http://archive.vaclavhavel-library.org/Functions/show_preview.php?id=178730 (22.05.2016).
- Kosař, D. (2009). Lustrace a běh času. W: M. Bobek, P. Molek, V. Šimíček (red.), *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví* (s. 228–258). Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav.
- Kruk-Jarosz, M. *Konstytucja Republiki Czeskiej*. Pobrano z: http://biblioteka.sejm.gov.pl/wp-content/uploads/2015/07/Czechy_pol_010811.pdf (27.05.2016).
- Prezydent Czeskiej Republiki. *Zakony vracene prezidentem republiky k novemu hlasovani v Parlamentu*. Pobrano z: http://web.archive.org/web/20030306151759/http://www.hrad.cz/president/Havel/politika/zakony_veta.html (26.05.2016).
- Rychetský, P. (2011). *Václav Havel odešel*, 19 grudnia. Pobrano z: <http://www.usoud.cz/aktualne/vaclav-havel-odesel> (21.05.2016).
- Rychlík, J. (1998). *Češi a Slováci ve 20. století. Česko-slovenské vztahy 1945–1992*. Bratislava: Academic Electronic Press.
- Sąd Konstytucyjny Republiki Czeskiej (2001). *Nález Ústavního soudu ze dne 27.02.2001*. Pobrano z: <http://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=Pl-53-2000> (22.05.2016).
- Sąd Konstytucyjny Republiki Czeskiej (2004). *Nález Ústavního soudu ze dne 30. června 2004 ve věci návrhu na zrušení § 5 odst. 1 poslední věty, § 8 odst. 4 a § 41 odst. 2 zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů*. Pobrano z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=4466> (22.05.2016).
- Simmons, M. (1993). *Nesmělý prezident. Životopis Václava Havla*. Praha: Volvox Globator.
- Suk, J. (2013). *Politika jako absurdní drama. Václav Havel v letech 1975–1989*. Praha-Litomyšl: Paseka.
- Valko, E. (2003). Právo aj spravodlivosť sú nadčasové. W: B. Chrastilová, P. Mikeš (red.), *Prezident republiky Václav Havel a jeho vliv na československý a český právní řád* (s. XIII–XV). Praha: ASPI Publishing.

Cytowanie

- Świąch, W. (2017). Wpływ prezydenta Václava Havla na czechosłowacki i czeski porządek prawny w latach 1989–2003. *Acta Politica Polonica*, 1 (39), 67–77. DOI: 10.18276/ap. 2017.39-06.

